

אוצר החכמה

סימן לו

ביודע שאחד העדים פסול
האם יכול לברך שבע ברכות

1234567

אוצר החכמה

(א) עובדא הוה פעה"ק ירושלים בעצמו שיודע שאין כאן חתן וכלה שהיה אחד מעידי^{אוצר החכמה} אינו יכול לברך. וראיתי להעלות עלי הקידושין פסול לעדות מחמת ממון, כתב מה שיש לדון בזה, דלכאורה לא ואמנם לא הכירו בו ולא ידע איש שהוא גנב ועשו הקידושין, ולאחר הקידושין בא עד אחד ואמר יודע אני באחד העדים שהוא פסול לעדות, ופסק המורה דאינו נאמן ואין צריך לקדש בעדים כשרים שוב.

אוצר החכמה

חיוב מיתה ע"י ב"ד בטעות
(ב) והנה בהא דקיי"ל דאין עד נאמן לפסול חבירו לעדות,

(וכמבואר שו"ע חו"מ סימן ל"ד סעי' כ"ה-כ"ו), מ"מ כלפי שמיא גליא שהעד פסול, ולכאורה אין כאן מעשה קידושין כלפי שמיא, (אלא דאין אנו צריכים להאמינו ולחשוש לכך). ואף דנתבאר במקום אחר דכשב"ד פסקו על אדם שהוא חייב מיתה, אע"פ שהוא יודע שאינו חייב, מ"מ אסור לו להרוג הב"ד והעדים מדין רודפים, דכיון דנפסק בב"ד שחייב מיתה שוב חל עליו חיוב מיתה ואין כאן מעשה רציחה כלל, וכמו שנתבאר בשלמי ניסן על פרק כיצד מברכין מהא דברכות מ"ג ע"ב, דאיתא התם דמוטב ליפול לכבשן האש ולא להלבין פני חבירו ברבים וילפינן מתמר דדנו אותה

וחזר העד ושאל כיון שהוא בעצמו יודע שאין הקידושין קידושין, (כיון שהוא הרי יודע שאחד מהעדים גנב ופסול לעדות), אם מכבדין אותו לברך אחת מההשבע ברכות האם יכול לברך, או דילמא כיון שיודע שכלפי שמיא גליא שאין כאן מעשה קידושין דבקידושין בעינן עדים לקיומא, וכל שהעדים פסולים אין כאן מעשה קידושין, וא"כ אינו יכול לברך שבע ברכות דהרי אין כאן חתן וכלה.

והורה המורה שיכול לברך שבע ברכות, אמנם כשהצעתי הדברים לפני הגאון רבי אריה פינקל שליט"א אמר לי בפשיטות דהוא

נחשב למעשה רציחה, ולא שייך לחייב את יהודה מדין רודף.

ונראה להוכיח כדברינו, דהנה בגמ' בסנהדרין מ"ה ע"ב איתא, אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור. שנא' יד העדים תהיה בו בראשונה וליכא. ויש להסתפק האם הך דינא דבעינן יד העדים לעיכובא משום דבעינן דוקא שהעדים ימיתו אותו, ואם אין העדים רוצין להרוג הנידון אין אחר יכול להורגו, ולכן נקטעה יד העדים פטור, או דרק איכא מצוה בעדים ולא מעכב, והא דנקטעה יד העדים פטור משום דבעינן ראוי ליד העדים וליכא, (וכמו דאמרינן בעלמא דבעינן ראוי לבילה). וכן נראה מדברי המאירי שם.

ומעתה יש להקשות דאיתא בגמ' בסנהדרין מ"ד ע"ב לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי, וכי הדרי בהו מאי הוי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ומשני לא צריכא דאע"ג דיהבי טעמא למילתייהו, ועל זה איתא בברייתא להחזירו אי אפשר שכבר נגזרה גזירה אלא יהרג וקולר תלוי בצואר העדים. ועיי"ש ברש"י דמביא מעשה בעדים שהעידו שקר בבנו של רבי שמעון בן שטח וחזרו בהם ואמר להם שהם לא נאמנים. ולכאורה צ"ע אף שאינם נאמנים מ"מ הם עצמם שיודעין שעדותן שקר הרי אסור להם להרוג הנידון, ואף אם יכפו אותם

למיתה מדין שזינתה והנה הרה לזנונים, ושלחה ליהודה לאיש אשר אלה לו אני הרה, ואין זה מעשה זנות, ורק אם יהודה יודה היתה נצלת ואי לאו לא היתה מגלה שנתעברה ממנו כדי שלא לבישו והיו שורפים אותה.

ולכאורה צ"ע דהרי יהודה היה רודף שהלך להרוג אדם שאינו חייב מיתה, והיה לתמר לגלות מדין שמותר להרוג הרודף, ואף אי נימא דאין חייב הנרדף להרוג הרודף ומש"ה לא היתה מחויבת לגלות, מ"מ הרי היתה מעוברת ובן נח נהרג על העוברים, וא"כ יהודה היה רודף על העוברים והיה לה חיוב להרוג הרודף להציל העוברים, וא"כ היתה חייבת לגלות. [שוב הראוני דבחידושי מהרי"ל דיסקין על התורה כבר עמד בזה. ועיין עוד במנ"ח מצוה רצ"ו דבן נח הרודף אחר העוברין אסור להרגו מדין רודף, וכ"כ באחיעזר ח"א סימן י"ט. וע"ע במלא הרועים סנהדרין נ"ז ע"ב שנסתפק דאפשר דבן נח נהרג על העוברים רק בסוף העיבור ולא בתחילה כשהוכר עוברה, ולפי זה לא קשה מיד].

והנראה לומר בזה, דכיון שנפסק על ידי יהודה ובית דינו שתמר חייבת מיתה, א"כ אף אם כלפי שמיא אינה חייבת מיתה, אפילו הכי כל שהורגין אותה על פי בית דין אין זה

מחויבין הם ליהרג ולא לעבור על איסור רציחה, וא"כ ב"ד צריכים לומר להם שאף שאינם נאמנים הם עצמם אסור להם להרוג הנידון, ואי נימא דבעינן דוקא שהעדים יהרגו אותו א"כ אסור להם להרגו.

ואף אם לא בעינן יד העדים דוקא, מ"מ שיקטעו ידם ושוב יהיה הנידון פטור משום נקטעה יד העדים פטור.

ווכעין סעד לקושיא זו מצאתי באור שמח פ"ז מהלכות רוצח ה"ח שכתב וז"ל, "מה שראיתי מביאים בשם הרדב"ז שחייב לקוף את עצמו אבר כדי להציל חבירו, נ"ל דאינו כן, וקצת סעד לזה מהא דאמרו בסנהדרין (מ"ד) וכששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו א"א כו' דקא הדרי בהו עדים כו', וברש"י שם, והיה להן לומר לעדים שיקצו את ידיהם ועדים שנקטע ידן קודם מיתה אחר שנגמר דין פטור, כדאמר שמואל דבעי לקיים בו יד העדים תהיה בו בראשונה כו', ועל כרחין דאינו מחויב לקטוע ידו להציל פלוני אף דע"י עדותן שקר נהרג הנידון, וזה קצת סעד, עכ"ל.

ולכאורה מוכח מזה דכיון שהורגין על פי ב"ד אין המעשה הריגה נחשב למעשה רציחה, וליכא על זה דין של יהרג ואל יעבור, וכן אין חיוב לקטוע ידו כדי שהנידון לא ימות.

וכן נראה להוכיח מהא דאיתא בגמ' מכות ה' ע"ב הרגו אין נהרגין משום כאשר זמם ולא כאשר עשה, והקשו האחרונים כיון דקימ"ל דיד העדים תהיה בו בראשונה, א"כ שיהרגו מדין רוצח (בגונא דהוו חברים דאין צריכים התראה), להנך ראשונים דסבירא ליה דאף דדרשינן כאשר זמם ולא כאשר עשה, מ"מ מקבלים עדות השניים ומאמינים אותם אלא דלא עבדינן כאשר זמם. ועל כרחך דכיון דהרגו על פי ב"ד אין זה נחשב מעשה רציחה כיון דחל עליו פסק דין של מיתה, ולכן אף אם העדים הרגו את הנידון אין זה נחשב לרציחה.

וכן נראה דגם באופן שהנידון יודע בעצמו שלא הרג אסור לו להרוג הב"ד והשליח ב"ד מדין רודפים, וכנ"ל. ומ"מ עדיין יל"ע מהו גדר הדברים בזה, וכן יל"ע בידוע שלא הרג וב"ד דנו אותו למיתה אם מותר לו [או חייב] לברוח שלא יהרג או לאו.

ג) עוד נראה להביא ראיה דהנה בגמ' בקידושין ס"ט איתא אושפזיכניה דרבי שמלאי ממזר הוה ואמר ליה אי אקדמתך טהרתינהו לבנך, אי אמרת דיעבד מאי ניהו דמנסיב ליה עצה ואמר ליה זיל גנוב ואיזדבן בעבד עברי, וכתב בתוס' רי"ד שם וז"ל "פירוש [למה אמר לו לגנוב, ולא אמר לו למכור עצמו לעבד] דאלו במוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה

כנענית כדאמרן בפירקא קמא, ורבי אליעזר בלחוד הוא דאמר זה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית, והאי דמשיאו עצה לגנוב אין איסור בדבר כיון שבדעתו לשלם ומתכוין להכשיר זרעו". עכ"ל.

ולכאורה צ"ע הא מ"מ אסור לגנוב ע"מ לשלם וכדאיתא בב"מ ס"א ע"ב, ולכאורה צ"ל דסבירא ליה להתוס' רי"ד דגוזל ע"מ לשלם אינו אסור מן התורה, וקרא דמייתי בב"מ אסמכתא בעלמא, ובמקום תקנת זרעו לא גזרו, א"נ סבירא ליה דעשה דפרו ורבו דוחה לאו דלא תגנובו, ורק אם אינו ע"מ לשלם א"כ הוי איסור בין אדם לחבירו, ולא אמרינן בזה אתי עשה ודחי ל"ת, ורק היכא דגונב ע"מ לשלם, התם הוי רק איסור בין אדם למקום, ובכה"ג אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת.

ולכאורה קשה הא כיון דגנב ע"מ לשלם א"כ שוב אינו נמכר בעבד עברי, לא מבעיא לצד הראשון דנקטנו דסבירא ליה להתוס' רי"ד דגונב ע"מ לשלם אינו אסור מן התורה, אלא אפילו לצד דאסור מן התורה, מ"מ כיון שאין כאן איסור של בין אדם לחבירו אין נמכר ע"ז בע"ע, ואכמ"ל.

וראיתי בספר "ענפי ארז" סימן ב' שהעמיד דברי התוס' רי"ד

שלב"ד אינו אומר שגנב ע"מ לשלם, ולכן הב"ד נוקטים כפשטות שגנב שלא ע"מ לשלם, (ואין לב"ד לחשוש אולי היה ע"מ לשלם), ומוכרים אותו, ולכאורה הוי מכירה בטעות, וא"כ אסור עדיין בשפחה, ומה תיקן רבי שמלאי שאמר לו עצה זו, וע"כ שאף שהמכירה הוי בטעות מ"מ כיון שמכרהו ב"ד חל עליו שם עבד ומעתה מותר בשפחה ודו"ק.

ד' מ"מ כל זה הוא דוקא לגבי חיוב מיתה שחל ע"י ב"ד, וכל זמן שב"ד לא פסקו שחייב לא חל עליו חיוב מיתה, (וכמבואר מכות ה' ע"א ובתוס' ורעק"א שם), ומש"ה שייך לומר דכיון דהחיוב מיתה חל על ידי הב"ד, אף בטעות חל החיוב מיתה דמעשה ב"ד הוא, ואף לגבי מכרהו ב"ד שייך לומר דכיון דמכירת עבד היא פסק וקנס ב"ד (וכמבואר מכות ב' ע"ב עיי"ש) שייך לומר דאף בטעות יכול לחול.

אבל לגבי דין של איסור והיתר, או ספק אם היה מעשה קידושין והרי היא אשת איש, או לאו, לא שייך לומר שחל בטעות, וכדמוכח מהא דתנן ביבמות (פ"ז ע"ב) דהאשה שהלך בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעליך וניסת כו' צריכה להביא קרבן עיי"ש היטב, ואף בנישאת ע"פ ב"ד פטורה מן הקרבן רק מדין מיוחד שעשה עפ"י ב"ד. והכי נמי הכא אף דיש חזקת

כגון שרוצה לאכול דבר שטיבולו במשקה מסיק שם המשנ"ב בשם הארה"ח דאינו יכול לברך מחמת ספק ספיקא, ולכאורה קשה מאי שנא מספק ספיקא בספירת העומר דאיתא בסימן תפ"ט סעיף ח' דאם שכח לברך ספירת העומר באחד הימים סופר בשאר הימים בלא ברכה, אבל אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר יספור בשאר הימים בברכה, וכתב במשנ"ב (שם) דהטעם דסופר שאר ימים בברכה דאיכא ס"ס שמא לא דילג כלל, ואת"ל דילג שמא הלכה כאותן הפוסקים דכל יום הוא מצוה בפנ"ע. (מ"א וש"א) עכ"ד. ועל כרחך דהיינו טעמא דאינו יכול לברך בנט"י אף בס"ס משום דהתם הוי ס"ס על עצם החיוב ברכה, ובזה אמרינן ספק ברכות לקולא ואפילו בס"ס (וכמבואר במשנ"ב בהלכות ברכת הפירות רט"ו ס"ק כ'), ורק היכא שמחמת הס"ס נפסק דחייב במצוה בכה"ג כיון דחייב בספירת העומר בודאי שוב יכול לברך.

וכעין זה מצינו בהלכות פסח דקיי"ל דמי שהוא חלש יכול לאכול שיעור קטן למרור כיון שהוא רק מדרבנן, ואף שמברך ברכה והוי ספק איסור תורה, מ"מ כיון דמדרבנן יוצא בכה"ג ידי מצות מרור שוב יכול לברך ע"ז. וכן מצינו גבי עירוב דיכול לערב עירובי חצרות בין השמשות, ומוכיח בביה"ל סימן רס"א ס"א דיכול לברך ע"ז, והוקשה לו דלמה לא הוי כשאר

כשרות דהעדים כשרים, כלפי שמיא אין הקידושין קידושין, אלא דמ"מ אין אנו מאמינים העד לפסול הקידושין.

ה) ומעתה צריכים אנו לדון האם העד אחד שיודע שלא היו כאן קידושין יכול לברך שבע ברכות או לאו. [ומתחלקת השאלה גם לשבע ברכות שמברכין בשעת הנשואין תחת החופה, וגם לשבע ברכות שמברכין בכל ז' ימי המשתה].

ולכאורה צריכים אנו לדון קודם האם שבע ברכות הם חיוב על החתן וכלה, ורק אחרים מברכין בשבילם, או דהוי חיוב על הציבור וכדלהלן, ואם הוי חיוב על החתן והכלה א"כ שמא י"ל דכיון דלדידהו חשיב שפיר דיש כאן נשואין דסומכין על החזקה, א"כ שוב מחויבים בשבע ברכות ואין כאן ברכה לבטלה, דאף דכלפיא שמיא גליא דאין כאן נשואין מ"מ כיון שלפי דינא חשוב שיש כאן נשואין וחייבים לברך שבע ברכות (לכה"פ בשעת הנשואין), ובכה"ג תיקנו להם חז"ל שבע ברכות וחייבים בתורת ודאי בשבע ברכות.

בספק ספיקא ובספק דרבנן

ו) וכעין זה מצינו במשנ"ב, דהנה בביאור הלכה ריש סימן ז' גבי ברכת ענט"י קודם התפילה כתב בביאור הלכה דאינו מברך מברך מחמת הספק, ואף אם נצטרף לו עוד ספיקות

ספק ברכות דקיי"ל דאסור לברך מספק, ותירץ בזה"ל, "והטעם צ"ל דלענין עירוב חצירות עשו הדבר כאילו הוא יום ודאי". וכן בהלכות נט"י בסימן ק"ס סי"א דנפסק דיכול ליטול ידיו גם במים שהם ספק כשרים, וכתב בביה"ל, "ומשמע בפרי מגדים דיכול לברך עליהם ג"כ אחרי שהרשוהו חז"ל ליטול באותם המים". והיינו כמו שביארנו שכיון שבדרבנן אזלינן לקולא נפסקה הלכה כן ושוב יכול לברך. [ועיין עוד במשנה ברורה סימן תפ"ו סק"א, וסימן תע"ג ס"ק מ"א].

וכן מוכח במשנ"ב הלכות ספירת העומר סימן תפ"ט ס"ק י"ד שכתב דמן הדין היה אפשר להקל ולספור משתחשך אף קודם צה"כ, דבה"ש הוא ספק לילה ואזלינן לקולא בספק דרבנן בספירה בזה"ז שהוא מדרבנן לרוב הפוסקים, עיי"ש. ולכאורה קשה מ"מ איך יכול לברך ברכה על הספירה בבה"ש והא ברכה לבטלה הוי דאורייתא. (ועיין שו"ת רעק"א סי' כ"ה). ומוכח כמו שביארנו דכיון דיכול אז לקיים מצות ספירת העומר דספק דרבנן לקולא שוב יכול לברך.

ומעתה י"ל בעניננו דכיון דהחתן והכלה מחויבים בשמחה שוב מחויבים לברך שבע ברכות בתורת ודאי, ושפיר יכול אחר להוציאן אף שהוא יודע שאינם חתן וכלה.

ז) אמנם לכאורה דבר זה לא פשיטא כלל דהחיוב ברכה הוי על החתן והכלה, דאפילו אי נימא דבשעת הנשואין עצמם הוי החיוב ברכה על החתן והכלה, עיין לעיל סימן ד' אות ב', מ"מ במה שמברכין שבע ברכות כל ז' ימי המשתה יש לדון בזה טובא, אי הוה חיוב על החתן והכלה, או דילמא דהוי חיוב על המסובים כולם ואין זה חיוב על החתן והכלה.

דהנה לשון הרמב"ם בפ"ב מהלכות ברכות ה"י "וברכה זו שמוסיפים בבית חתנים היא ברכה אחרונה משבע ברכות של נשואין, במה דברים אמורים כשהיו האוכלין הם שעמדו בברכת הנשואין ושמעו הברכות, אבל אם היו האוכלים אחרים שלא שמעו ברכת הנשואין בשעת הנשואין מברכין בשבילם אחר ברכת המזון שבע ברכות", עכ"ל. וביאר הגרי"ז דכוונת הרמב"ם דמברכין השבע ברכות בשביל הפנים חדשות, וכמו שנתבאר לעיל סימן ח' וסימן י"ח, ולדברי הרמב"ם הרי מבואר דאין השבע ברכות חיוב על החתן וכלה אלא על המסובים, וא"כ כיון שיודע שאין כאן חתן וכלה איך יברך.

ואין לומר (כמו מי שרצה לומר) דכיון דהציבור לא יודע שאין כאן חתן וכלה א"כ הם מחויבים בשבע ברכות ושוב אפשר להוציאן וכנ"ל, זה אינו, דבשלמא בחתן וכלה י"ל דכיון

[1234567]

מצטרפים. אלא דיעויין שם דהחת"ס
 דן בגוונא שהמסדר קידושין יחד
 העדים ונמצא אחד מהן פסול,
 דאמרינן דלאו כל כמיניה ליחד עדים
 לפסול הקידושין, ושוב הוי כלא יחדו
 עדים דבדיעבד כשר, אבל בעובדא
 דידן שהחתן והכלה בחרו עדים שהם
 רוצין ונמצא אחד מהן פסול שמא כיון
 שרצו שרק הוא יהיה העד לא מתכשר,
 ועוד דבעובדא דידן לא ידוע אם עוד
 אנשים ראו המעשה קידושין.

דמחויבים בשמחה מחמת דסומכין על
 החזקה שוב יכולין לברך בתורת ודאי,
 אבל מה שהציבור מברכין הוי כעין
 ברכת הראיה וברכת השבח, וכמו
 דפשיטא דמי שנדמה לו שרואה אילנות
 מלבלבין בתקופת ניסן דמברך ברכת
 האילנות, ומ"מ אם טעה ולא היה זה
 אילן ודאי ברכתו ברכה לבטלה, והכי
 נמי הכא כיון שאין כאן חתן וכלה אין
 מקום לברך שבע ברכות, ולכן אותו
 היודע שאין כאן חתן וכלה אין לו
 לברך שבע ברכות.

[1234567]

עוד יש לדון להתיר לפי מה שכתב
 החת"ס שם שאף בלא ראו עוד
 אנשים המעשה קידושין, מ"מ כיון
 שהחתן והכלה יצאו לקידושין ועמדו
 תחת החופה אין לך אן סהדי גדול
 מזה שנתקדשה והוי כהן הן עידי יחוד
 הן הן עידי ביאה, והוי כמו עדים
 לקיומא, והוסיף החת"ס דבעדי אן
 סהדי לא אמרינן נמצא אחד מהן קרוב
 או פסול עדות כולם בטלה. ואכמ"ל.

ובפרט אם אין הברכה חיוב על הפנים
 חדשות אלא על כלל הציבור
 כל שמרבים שמחה, ודאי דאם כלפי
 שמיא גליא דאין כאן חתן וכלה הוי
 ברכה לבטלה. והמורס מזה דאין זה
 פשוט שאפשר לברך בכה"ג דידוע
 דהעדים פסולים. וצ"ע.

היתר ע"פ שיטת החת"ס

(ח) **אמנם** יש לעיין כאן עוד צד
 לקולא, דהנה אם עוד
 אנשים ראו את המעשה קידושין י"ל
 דנמצא דיש כאן עדים כשרים על
 המעשה קידושין, ואף שהחתן יחד
 העידי קידושין כנהוג, מ"מ כבר כתב
 בשו"ת חת"ס אבה"ע סימן ק' דאף
 דאנו מייחדים עדים בשביל שלא יהיה
 נמצא אחד מהן קרוב או פסול, היינו
 לצאת שיטת ר"ת שנפסלים צירוף קרוב
 ופסול בראיה וכוונה להעיד, אבל
 מעיקר הדין כל שלא באין להעיד אין

עוד טעם להתיר הקידושין

(ט) **אמנם** שמעתי מהגאון ר' משה
 מרדכי פרבשטיין שליט"א
 טעם חדש להתיר המעשה קידושין,
 והוא דכיון דהפסול דהך עד היה
 שנמצא פסול בגזלנות, [והיינו דאין
 כאן פסול הגוף מחמת קורבה רק פסול
 דרשע] ואין אנו יודעים שהוא רשע
 שהרי רק עד אחד אומר לנו שהוא
 רשע ואין צריך להאמינו.

ובכה"ג כתב התומים בסימן כ"ח ס"ק ג' [באורים] וז"ל "בתשובות חוות יאיר נסתפק אם העד בעצמו יודע שהוא פסול מחמת קורבה או נגיעה או מחמת רשעות אם מחויב להעיד, ונראה דאם הוא פסול משום קורבה ודאי דלא יעיד או יבא ויגיד לב"ד קרוב אני, אבל מחמת רשעות כיון דאין ידוע אלא לו הרי אין אדם נפסל על פי עצמו כו', ועוד הטעם דפסול רשע להעיד הוא דנחשד לשקר ולא מגזרת מלך בלא טעם כמו גבי קרובים, רק הטעם ברשע דנחשד לשקר

וא"כ הוא שיודע בנפשו דהאמת עמו למה לא יעיד", עכ"ל. [וע"ע בתומים סימן ל"ד ס"ק א' ויש ליישב].

וא"כ הכא כיון שמעיקר הדין יכול לבא ולהעיד שאשה זו נישאת וראה שבעלה עשה מעשה קידושין, א"כ שפיר נחשב שיש כאן עדים לקיומא כלפי שמיא, דכל שמותר ויכול על פי הלכה להעיד על המעשה קידושין חשיב שיש כאן עדים לקיומא, ושוב יכולין לברך שבע ברכות מעיקר הדין.